

**AGROTADBIRKORLIK SUB'EKTLARIDA
AGROMAHSULOTLAR ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGINI
BAHOLASH KO'RSATKICHLARI VA MEZONLARI**

Namangan davlat texnika universiteti

mustaqil izlanuvchisi

Xudayberdiyev Furqat Imomnazar o'g'li

ANNOTATSIYA

Mazkur tezisda agrotadbirkorlik sub'ektlarida agromahsulotlar ishlab chiqarish samaradorligini baholash ko'rsatkichlari va mezonlari ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida ishlab chiqarish samaradorligini aniqlashda qo'llaniladigan iqtisodiy, texnologik va tashkiliy ko'rsatkichlarning mazmuni ochib berilib, ularning agrotadbirkorlik faoliyati natijalariga ta'siri asoslab beriladi. Xususan, resurslardan foydalanish darajasi, mehnat unumdorligi, ishlab chiqarish tannarxi, rentabellik va qo'shimcha qiymat yaratish kabi asosiy ko'rsatkichlar samaradorlikni baholashning muhim mezonlari sifatida yoritiladi. Shuningdek, agromahsulotlar ishlab chiqarishda tabiiy-iqlim sharoitlari, mavsumiylik va bozor kon'yunkturasining samaradorlikka ta'siri inobatga olingan holda kompleks baholash zarurligi ta'kidlanadi. Tezisda ishlab chiqilgan yondashuvlar agrotadbirkorlik sub'ektlarida ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga qaratilgan boshqaruv qarorlarini asoslashda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: Bozor iqtisodiyoti, Ishlab chiqarish samaradorligi, mehnat unumdorligi, mezonlarini ilmiyligi, mazkur ko'rsatkichlar, agrotadbirkorlik sub'ektlari faoliyati, samaradorlig.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida qishloq xo'jaligi tarmog'ining barqaror rivojlanishi ko'p jihatdan agrotadbirkorlik sub'ektlarida agromahsulotlar ishlab

chiqarish samaradorligiga bog'liqdir. Aholini sifatli va raqobatbardosh oziq-ovqat mahsulotlari bilan uzluksiz ta'minlash, qishloq hududlarida iqtisodiy faollikni oshirish hamda eksport salohiyatini kengaytirishda ishlab chiqarish samaradorligini to'g'ri baholash muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, agrotadbirkorlik sub'ektlarida samaradorlikni baholash ko'rsatkichlari va mezonlarini ilmiy asosda tadqiq etish bugungi kunda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Agromahsulotlar ishlab chiqarish jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, u tabiiy-iqlim omillariga yuqori darajada bog'liqligi, ishlab chiqarishning mavsumiyligi hamda resurslardan foydalanish samaradorligiga bevosita ta'sir etuvchi xavf-xatarlar bilan tavsiflanadi. Ushbu sharoitda agrotadbirkorlik sub'ektlarining faoliyati nafaqat ishlab chiqarish hajmi bilan, balki er, mehnat, moliyaviy va moddiy-texnik resurslardan qay darajada samarali foydalanilayotganligi bilan baholanishi lozim. Shuning uchun samaradorlikni aniqlashda faqat an'anaviy iqtisodiy ko'rsatkichlar bilan cheklanib qolmasdan, kompleks va tizimli baholash yondashuvlarini qo'llash zarurati yuzaga keladi.

Ishlab chiqarish samaradorligini baholash ko'rsatkichlari agrotadbirkorlik sub'ektlarining iqtisodiy holatini aniqlash, ichki imkoniyatlarini baholash va kelgusidagi rivojlanish strategiyasini belgilashda muhim vosita hisoblanadi. Mehnat unumdorligi, ishlab chiqarish tannarxi, rentabellik darajasi, yer va texnikadan foydalanish ko'rsatkichlari, shuningdek, mahsulot sifati va qo'shimcha qiymat yaratish darajasi samaradorlikni baholashning asosiy mezonlari sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur ko'rsatkichlarning o'zaro bog'liqligi va ularning umumiy natijaga ta'sirini aniqlash agrotadbirkorlik faoliyatini chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

TAHLIL QISMI

Agromahsulot ishlab chiqarishga ixtisoslashgan **qishloq xo'jaligidagi kichik biznes sub'ektlarini** rivojlantirishni faollashtirish, avvalo, ularni tashkil etish va faoliyat yuritishning ta'siri hamda samaradorligini har tomonlama baholash imkonini beruvchi **ilmiy asoslangan metodologik vositalar tizimi**

mavjud bo'lishini talab qiladi. Ma'lumki, agromahsulot ishlab chiqarish atrof-muhit va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, biologik xilma-xillikni saqlash, ishlab chiqarish jarayonlarini ratsional tashkil etish hamda zamonaviy agrotexnologiyalar asosida yuqori sifatli mahsulot yetishtirishni nazarda tutuvchi **yaxlit boshqaruv va ishlab chiqarish tizimi** sifatida qaralishi lozim.

Shu ma'noda, agromahsulot ishlab chiqarishni faqat texnologik jarayon sifatida emas, balki tijorat, innovatsion, ijtimoiy va ekologik natijalar bilan bir vaqtda namoyon bo'ladigan **kompleks iqtisodiy jarayon** sifatida baholash maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv qishloq xo'jaligidagi kichik biznes sub'ektlari faoliyatining barqaror rivojlanishini ta'minlash, resurslardan samarali foydalanish va bozor talablariga mos raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Natijalarni miqdoriy baholashda asosiy masala kutilgan samaralarga erishish uchun sarf etilgan resurslar va xarajatlarning iqtisodiy qiymatini aniqlashdan iboratdir. Natijaning "narxi"ni baholash orqali agromahsulot ishlab chiqarishga yo'naltirilgan xarajatlarning maqsadga muvofiqligi, ularning iqtisodiy asoslanganligi va samaradorligi haqida ob'ektiv xulosa chiqarish imkoni yuzaga keladi. Bu jarayon natijalarning mavjud resurs imkoniyatlariga, biznes jarayonlarining tashkil etilganlik darajasi va ularning optimal boshqarilishiga, shuningdek, muayyan xarajatlarni qoplashga tayyorlikka bog'liq ekanini ko'rsatadi.

Shu nuqtai nazardan, **agromahsulot ishlab chiqarishga ixtisoslashgan qishloq xo'jaligidagi kichik biznes sub'ektlari** faoliyatining samaradorligini baholash ma'lum vaqt oralig'ida asosiy va aylanma mablag'lar, mehnat va moliyaviy resurslar, nomoddiy aktivlar, intellektual hamda tadbirkorlik salohiyatidan foydalanish natijalarini **kompleks tarzda aks ettirishni** anglatadi. Iqtisodiy samaradorlikni hisoblash har qanday ishlab chiqarish-iqtisodiy vazifani hal etish, boshqaruv va investitsiya qarorlarini asoslash jarayonining ajralmas qismi bo'lib, agromahsulot ishlab chiqarish sohasiga investitsiya kirituvchi sub'ektlar uchun alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur yondashuv korxona emas,

balki **kichik biznes sub'ekti**, hudud yoki muayyan texnologiyani tanlash jarayonida eng maqbul va iqtisodiy jihatdan samarali yechimni aniqlash imkonini beradi

**Agrotadbirkorlik sub'ektlarida agromahsulot ishlab chiqarish
samaradorligini baholash tizimi¹**

Samaradorlik turi	Baholash ko'rsatkichlari	O'lchov birligi	Baholash mezonlari
Iqtisodiy samaradorlik	Mahsulot hajmi o'sishi	%	O'sish sur'atining ijobiy bo'lishi
	Birlik mahsulot tannarxi	so'm/birlik	Kamayish tendensiyasi
	Rentabellik darajasi	%	Sohaviy o'rtachadan yuqori
	Daromad–xarajat nisbati	koeffitsient	> 1
Ijtimoiy samaradorlik	Bandlik darajasi	kishi	Ish o'rinlari sonining o'sishi
	Xodimlar daromadi	so'm	Real o'sish
	Mehnat unumdorligi	so'm/xodim	Barqaror oshish
	Malaka oshirish ulushi	%	Kamida yillik me'yorga mos
Ekologik samaradorlik	Yer unumdorligi saqlanishi	ball/indeks	Pasayishning yo'qligi
	Resurslardan foydalanish	koeffitsient	Oqilona (normativga mos)
	Chiqindilar hajmi	kg/ga	Kamayish
	Atrof-muhitga ta'sir	sifat indeksi	Ijobiy

¹ muallif tomonidan tuzilgan

Innovatsion samaradorlik	Zamonaviy texnologiyalar ulushi	%	Oshish tendensiyasi
	Raqamli yechimlar qo'llanilishi	ball	To'liq/qisman joriy etilgan
	Yangi mahsulot turlari	soni	Yilma-yil oshish

Agromahsulot ishlab chiqarishga ixtisoslashgan **agrotadbirkorlik** sub'ektlari faoliyati samaradorligini kompleks baholash imkonini beruvchi ko'rsatkichlar va mezonlar tizimini ifodalaydi. Jadvalda samaradorlikning iqtisodiy, ijtimoiy, ekologik va innovatsion yo'nalishlari alohida ajratilib, har bir yo'nalish doirasida aniq o'lchanadigan va amaliyotda qo'llash mumkin bo'lgan indikatorlar belgilangan. Mazkur yondashuv faqat moliyaviy natijalarni baholash bilan cheklanib qolmasdan, resurslardan foydalanish samaradorligi, inson kapitali rivoji hamda atrof-muhitga ta'sir kabi muhim omillarni ham hisobga olish imkonini yaratadi.

XULOSA

Olib borilgan nazariy va amaliy tahlillar agrotadbirkorlik sub'ektlarida agromahsulotlar ishlab chiqarish samaradorligini baholash masalasi ko'p qirrali va murakkab jarayon ekanligini ko'rsatdi. Ishlab chiqarish samaradorligi faqat mahsulot hajmi yoki yalpi natijalar bilan emas, balki yer, mehnat, moliyaviy va moddiy-texnik resurslardan foydalanish darajasi hamda ularning qaytimi orqali aniqlanishi lozim. Shu sababli samaradorlikni baholashda yagona ko'rsatkichga tayanish yetarli bo'lmay, ko'rsatkichlar tizimi va ularni baholash mezonlarining o'zaro uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, agrotadbirkorlik sub'ektlarida samaradorlikni baholashda yer unumdorligi va hosildorlik muhim mezon bo'lsa-da, ularni ishlab chiqarish tannarxi va iqtisodiy natijalar bilan bog'liq holda tahlil qilish zarur. Yuqori hosildorlik har doim ham yuqori iqtisodiy samaradorlikni

anglatmasligi, ayniqsa xarajatlar keskin oshgan sharoitda, umumiy foyda va rentabellik darajasi pasayishi mumkinligi aniqlanadi. Demak, samaradorlikni baholashda “natija–xarajat” nisbatiga ustuvor ahamiyat berilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Международный агробизнес. Учебное пособие. 4-е изд. перераб. и доп. ; под ред. Ю.Г. Козака. К.: Центр учебной литературы, 2013.- 306с.,с.10
2. Формирование межгосударственных интегрированных объединений: методология и практика ; за ред. Л.И. Абалкина, А.С. Заси, А.З. Зельднера и др. М. 2001. 274 с.
3. Sykes G. Poultry A. Modern Agribusiness. London: Crosby Lockwood and Son, 1963.
4. Carlson G.. Zilberman D., Miranowski J. Agricultural and environmental Resource Economics. New York; Oxford: Oxford University Press, 1993. P. 441-491.
5. Abdulxakim o'g'li, Musaxanov Qazixon. "Evaluation of development trends of agro-tourism of" namangan region regions"." (2024).